

MEHMET AKİF İNAN'IN MEDENİYET TASAVVURU VE ŞİİRLERİNDE GELENEĞİN YENİDEN İNŞASI

Emel HİSARCIKLILAR*

Öz

Mehmet Akif İnan, Türk düşünce tarihinde mütefekkir kimliğiyle olduğu kadar, Türk edebiyatında da şiirleriyle tanınan önemli bir isimdir. Onun İslâmi düşünce etrafında şekillenmiş olan şiirleri, medeniyet anlayışına ait özellikleri de bünyesinde taşır. Bu doğrultuda, şiirlerinde Türklerin İslâm medeniyetiyle tanışmasından sonra şekillenen edebiyatlarının, yani divan edebiyatının tesiri hissedilir. Ancak Akif İnan, bu manzumelerinde divan edebiyatına ait hususiyetleri aynen yeni şiire aktarmamış, onları yeni hayaller, imajlar ve ifade ediş şekilleri içerisinde, kendi medeniyet tasavvuru doğrultusunda yeniden inşa etmiştir. Bu bağlamda Mehmet Akif İnan'ın şiirleri için "eski edebiyatı ve yeni edebiyatı aynı dizelerde buluşturarak, yeni Türk şiiri için bir köprü işlevi gören metinler" adlandırması yapılabilir. Bu çalışmada Akif İnan'ın *Hicret* adlı kitabındaki şiirleri, şairin edebiyat geleneğini değerlendirme şekli bakımından ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Mehmet Akif İnan, medeniyet, şiir, gelenek.

MEHMET AKİF İNAN'S VISION of CIVILIZATION and RECONSTRUCTION of TRADITION in HIS POEMS

Abstract

Being a significant personality, Mehmet Akif İnan is as much a recognized poet in Turkish literature as he is a thinker in the history Turkish thought. His poems that are shaped up by Islamic thought offer an insight into his idea of civilization. In this respect, one feels the influence of the Ottoman Divan literature in his poems, which came into being after Turks converted to Islam. However, instead of conveying the issues peculiar to Divan literature into the new poetry, Akif İnan chose to reconstruct them in his poems in line with his vision of civilization by identifying them within new dreams, images and expressions. In this respect, it is possible to describe Mehmet Akif İnan's poems as texts that serve as a bridge between the old literature and new Turkish poetry. In this study, the poems of Akif İnan in book of *Hicret* will be examined in turns of evaluating his tradition of literature.

Key Words: Mehmet Akif İnan, civilization, poetry, tradition.

* Yrd.Doç.Dr. Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, emel.hisarciklilar@gop.edu.tr

Mehmet Akif İnan ve Medeniyet Anlayışı

Mehmet Akif İnan 1940-2000 yılları arasında yaşamış ve şiirlerini İslâmi söylem tarzı etrafında şekillendirmiş olan şairler arasında yer almaktadır. Şiirleri incelendiğinde, bu metinlerin büyük çoğunluğunun divan şiiri geleneği üzerine temellendirildiği görülmektedir. Gerek şekil bakımından, gerekse konuyu şekillendirmede istifade edilen imge ve semboller bakımından şairin edebiyat geleneğinden faydalandığı anlaşılabılır.

Şair kimliğinin yanında Akif İnan'ın ülkesinin ve İslâm dünyasının karşı karşıya olduğu problemleri, sıkıntıları ortaya koyan, bunları aşmak için çözüm önerileri getiren, kültürel mirasın ve geçmişe ait edebiyat geleneğinin zenginliklerinin göz ardı edilmesinden doğan tehlikeleri dile getiren ve bu köklü mirastan faydalanılması gerektiğini söyleyen ileri görüşlü bir mütefekkir olarak da Türk düşünce tarihine adını yazdırdığı bir gerçektir.

Akif İnan'ın üzerinde durduğu “Medeniyet”, bir başka ifadeyle “Uygarlık” kavramı Türkçe sözlükte “Bir ülkenin, bir toplumun, maddî ve manevî varlıklarının, fikir, sanat çalışmalarıyla ilgili niteliklerinin tümü” (TDK Türkçe Sözlük, 1998: 2291) şeklinde tanımlanmaktadır.

Akif İnan, medeniyeti “Bir milleti diğerinden farklı kılan, onun kendine mahsus olan özellikleri” (İnan, 2016a: 30) olarak tarif etmektedir. Bu durumda medeniyet kavramı insanların tarihleri, bulundukları coğrafya, sanat anlayışları, dil ve inanış şekilleri gibi birtakım hususiyetler noktasında sahip oldukları ortaklıklar ve benzerlikler neticesinde toplumlar ya da milletler hâlinde yaşamalarının getirdiği köklü bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu toplumu ya da milleti meydana getiren bireyler de mensubu oldukları bu topluluğun temel taşı olma ve onu ayakta tutma işlevine sahip olduğu gibi, yapıp ettikleriyle, ortaya koydukları icraatlar ve eserlerle medeniyetin gelişimine ve geleceğe sağlıklı bir şekilde aktarılmasına

katkıda bulunmaktadırlar. Zaten toplumun ferdi olma pozisyonunda olan bir bireyden beklenenin de bu olduğu düşünülmektedir.

Akif İnan, milleti meydana getiren bireylerin, bir parçası oldukları medeniyete nasıl katkıda bulunduklarını ise şu sözlerle ifade etmektedir: “Her büyük insan, milletin varlığına, kaynağını yine kendi milletinden devşirdiği eserleriyle katkıda bulunmuştur. Medeniyeti kuran, geliştiren, işte bu katkılardır.” (İnan, 2016a: 30) Buna göre medeniyetlerin oluşumunda önemli role sahip olan bireyler, ortaya çıkardıkları eserlerini ya da başka bir ifadeyle medeniyetleri için yaptıkları katkıları, milletlerinin geçmişinden, kültür birikiminden bağımsız bir şekilde yoktan var etmemekte; bunu yaparken mensubu oldukları medeniyetin kendilerine sunduğu zengin kültür mirasından faydalanmaktadırlar. Yani geçmişi reddetmek, kötülemek, yeniyi körü körüne ve muhakeme etmeden kabul etmek gibi bir anlayış yerine; yeniyi, eskinin eskimeyen taşları üzerine bina etmektedirler.

Roma, Çin, Arap medeniyetleri gibi zengin bir birikime sahip olan Türk medeniyeti de, bu medeniyetin oluşumunda büyük sanatçı ve mütefekkirlerin eser ve düşünceleri vesilesiyle, kendisine sağlam bir temel inşa etmiştir. Akif İnan, Türklerin özellikle de İslâmiyet'in kabulünden sonra hem kendi medeniyetlerinin gelişiminde önemli aşamalar kaydettiklerini, hem de İslâm medeniyeti içerisinde mühim bir yer edindiklerini düşünmektedir: “Türklerin Müslümanlığı kabulü girdikleri yeni medeniyet âlemine tam intibak ettiklerini, bu medeniyetin aslına uygun olarak gelişmesinde çok aktif bir unsur olarak görev aldıklarını görüyoruz.” (İnan, 2016a: 73) Türkler İslâmiyet'i kabul ettikten sonra bu dinin yayılmasına sağladıkları katkının yanı sıra, İslâm medeniyetinin ilerleyişinde de aktif olarak rol almışlardır.

Türkler Tanzimat yıllarında ise birtakım siyasi, sosyal ve kültürel gerekçelerle Batı medeniyetinin etkisi dâhiline girmişlerdir. Edebiyatta da kendisini gösteren bu süreç toplumun, sosyal yaşamda “Batılılaşma” terimiyle de ifade edilen bir değişim hareketi içerisinde, kendi kültür ve medeniyetiyle yavaş yavaş arasını açmaya

başlamıştır. Oysaki Akif İnan, Batı medeniyetinin ve Türk toplumunun da içerisinde yer aldığı İslâm medeniyetinin, hem şekil hem de öz bakımından birbirinden tamamen farklı iki uygarlık olduğunu düşünmekte ve bu doğrultuda şunları söylemektedir: “Batı uygarlığını, İslâm etkisinde, ondan yararlanarak kurulmuş bir uygarlık gibi göremeyiz. Bunun gibi, İslâm uygarlığı da kesinlikle Antik Yunan düşüncesinden yararlanarak gelişmemiştir.” (İnan, 1985: 65) Batı medeniyeti ve İslâm medeniyeti birbirinden tamamen farklı anlayışların ürünüdür, bu yüzden de bu iki medeniyetin tam olarak kaynaşabileceği ortak bir alan bulunmamaktadır. “İslâm uygarlığı, hatta o uygarlığın kalıntısı bile bizim Batılı olmamızı engelleyen bir dinamizm taşımaktadır. İslâm uygarlığı içinde şekil almış olduğumuz için, ne kadar değişmeye veya değiştirilmeye zorlansak bile, bunun köklü, temelli olamayacağı bir sosyal realitedir.” (İnan, 1985: 87-88) Zaten Tanzimat döneminde girilen yenileşme hareketlerinin tam anlamıyla köklü olamamasının ve toplum yaşayışı içerisinde yerleşememesinin de bu iki medeniyet arasındaki anlayış ve kavrayış farklılığından ileri geldiği düşünülebilir.

Türk-İslâm medeniyetinin gelişip ilerlemesinde en önemli hareket alanlarından biri edebiyattır. Akif İnan’ın sözünü ettiği Türk-İslâm medeniyeti dairesinde meydana getirilen eserler hem mensubu olduğu milletin hem de bu milletin sahip olduğu İslâm inancının özünü yansıtmaktadır. Ancak bu eserleri tam anlamıyla anlayabilmek ve anlatabilmek için de, onların kaynaklarını aldıkları diğer sanatçı, eser, düşünür ve düşünceleri iyi bilmek ve tanımak gerekmektedir. Akif İnan bu durum hususunda şunları söylemektedir: “Bizim İslâm medeniyeti dünyasına girmemizden sonra oluşturduğumuz edebiyat, İslâm medeniyetinin bütün özelliğini yansıtan bir ayna gibidir.” (İnan, 2016a: 75) Bu sebeple, klasik edebiyatı anlamak için İslâm medeniyetini ve bu medeniyetin inşasında rol oynayan önemli isimleri tanımak; günümüz edebiyatını da tam olarak algılayabilmek için klasik edebiyatımıza yeterince vâkıf olmak gerekmektedir.

Mehmet Akif İnan'ın Şiir Anlayışı

Mehmet Akif İnan, şiir ve insan arasında, aynı zamanda da şiir ve insan ruhu arasında belirgin bir bağ olduğuna inanmaktadır: “Olayların kuşatması altındaysanız, bir yoğun hüznün ağlamaktaysa üstünüze... Günler, saatler bunalımın otağını kurmuşsa içinizde, sıkıntı bezirganı haraca bağlamışsa sizi... Aczden başka sermayeniz kalmamış gibiyse... Dualar, yüreğinizin semtine uğramadan çıkıyorsa ağzınızdan... Kendi sesiniz bile yabancı düşüyorsa kulaklarınıza... Şiir okumalısınız...” (İnan, 2016b: 228) Şiir, insana zor günlerinde bir arkadaş, sığınılacak bir liman sunmakta, hatta problemler içerisinde çözüme dair çıkış yolu gösterebilmektedir. Akif İnan da hem bir şair, hem de iyi bir şiir okuru olarak, şiirin sanat eseri olmanın yanında, bu yönde de bir işlevi olduğunu düşünmektedir.

Böylece şiir, çıkış yolu arayanların uğrak noktası olduğu gibi, doğru ile yanlış arasında gidip gelen insanlara bu çıkış yolunu göstermek ya da onlara birtakım öneriler sunmak isteyen şairlerin de temel varış noktasıdır. “Akif İnan'ın şiiri, yirminci asrın göz boyayıcı sahtekârlığının dayattıklarına karşı, iç'in ve kendine ait yerli malın, abidevî duruşuyla direnir. Haysiyetli ruh, kendi öz varlığına gösterdiği itina, başkaları için de gösterir. Böyle bir tavrın sahibi ve savunucusu olan İnan, şiirin imkânlarını, insanın 'öteki' kılınmasına karşı 'zırh' olarak kullanır.” (Erbay, 2015: 97) Akif İnan, Türk-İslâm medeniyetinin, başka medeniyetlerin empoze etmeye çalıştıkları düşünce, kültür ve yaşam şekillerine karşı dik duruşunun adı olmuştur.

Medeniyet kavramına ve medeniyet inşasında edebiyatın varlığına büyük önem veren Akif İnan, hem yazar hem de şair kimliğiyle Türk-İslâm medeniyetine önemli katkılarda bulunmuştur. Onun şiirleri, ilk olarak 1974 yılında yayımlanan *Hicret*, sonrasında da 1991 yılında yayımlanan *Tenha Sözler* adlı iki kitapta yer almaktadır. Bu çalışmada, *Hicret* adlı kitabındaki şiirleri, onun medeniyet anlayışı doğrultusunda, şairin edebiyat geleneğini söz konusu manzumelerde değerlendirme şekli bakımından ele alınacaktır.

Şair kimliği ve entelektüel düşünce yapısı bir araya geldiğinde, Akif İnan'ın şiirlerinde derin bir medeniyet algısı göze çarpmaktadır. O, medeniyet inşasında edebiyata ve özellikle de şiire mühim bir vazife yüklemekte ve düşüncelerini ifade etmede, kültürün ve medeniyetin taşıyıcısı olan insanları aydınlatmada şiirden istifade etmektedir.

Onun şiirleri geleneğini, Türklerin İslâm medeniyeti dairesine girdikten sonra tanıştıkları divan edebiyatından almaktadır. Ancak o, divan edebiyatının yaygın nazım biçimleri olan gazeli, kasideyi; nazım birimi olarak da beyti kullanırken, yani geleneğe sırtını yaslar; yeni birtakım hayallerle ve bunları ifade ederken kullandığı imajlarla da şiirde müspet manada bir gelişmeye ve değişmeye karşı olmadığını göstermektedir.

Akif İnan kendisinin şiirde izlediği bu yol hususundaki düşüncelerini şu sözlerle ifade etmiştir: “Demek ki aynı kanunlarla yola çıkış var. Fakat onları suret-i katiyede yenileme veya onları değişik bir biçimde tekrar gündeme getirme şeklinde bir çaba göstermedim ben.” (İnan, 2016b: 238) Akif İnan, şiire yeni imajlar getirmeye çalıştığını, divan şiirinde yapılan benzetmeleri yadırgayanlar olduğu gibi, kendisinin bu yaptığını da yadırgayanlar olabileceğini söylemektedir. Çünkü öncekiler, birçok şair tarafından tekrarlandığı için, onlara karşı bir alışma olmuştur. Fakat kendi şiirlerinde de mantığa uygun benzetmeler bulunduğunu dile getirmektedir (İnan, 2016b: 238).

Akif İnan, şiirlerini her ne kadar divan edebiyatı geleneğinin üzerine temellendirse de, bunun yanı sıra dizelerinin özgün bir ifade güzelliğine sahip olduğu görülmektedir. “Geleneğin şiirinden yeterince yararlanır ama asla oraya saplanıp kalmaz. O şiirini yeni bir öz ile kurmaya bakar. Geleceğe yüzünü çevirir. Geleneğin özünden beslendiği halde hep yenileyici bir tarafı vardır. Bu şiir tarz ve tutumu onu farklı ve yeni kılar.” (Haksal, 2015: 13) Akif İnan eskinin içerisine yeniyi adeta bir nakkaş titizliğiyle, ince ve özenli bir tavırla işlemiştir, denebilir.

O, şiirlerinde divan edebiyatı malzemesinden, onlara özgünlük katarak istifade etmiştir. “Akif İnan Divan şiirinin imkânlarından yararlanıyor. Bunu alabildiğine uyguluyor. Tabii bunun yanında şiirinde en çok önem verdiği hususlardan biri teşbih, yani benzetmeler. Bunları yaparken şiirinde asla sıırtmaz doğal bir öz olarak yer alır. Divan şiirinin imajlarını, metaforlarını kullanırken birebir bir öykünme içinde değil, onda yeni ve özgün olarak yer alır.” (Haksal, 2015: 15) Divan edebiyatındaki bir mazmunu, yeni bir hayal sistemi içerisinde ya da divan şiirindeki bir hayali orijinal bir benzetmeyle yeniden şekillendirir.

Şiirlerinde çeşitli söz sanatlarından istifade edilmesinin yanı sıra, dili kullanım bakımından bu manzumelerin anlaşılır ve sade bir söyleyişe sahip oldukları gözlemlenir. “İnan'ın şiirleri, süsten ve yapmacıktan uzak sadeliğin güzelliğini taşırlar. Sanatına yansıyan hayatı, vahyin ölçüleri çerçevesinde şekillendirdiğinden, karmaşa ve kaostan arınmıştır. Adalet ve nizam kefesinde tartıya çekilmiş, ömür, Öte'nin 'rengine boyanmanın' huzurunu taşır. Bu huzur, aynı zamanda İnan'ın iç dünyasının karakteristiğidir. Bu karakteristiğin şiire yön veren işareti ise, muhteşem bir saflığın görüntüsüdür.” (Erbay, 2015: 98) Bu saf ve temiz söyleyiş, şairin söylemek istedikleriyle, ulaşmak istediği toplumun arasına bir engel koymak istememesinden kaynaklanmaktadır. Onun amacı, doğru ve etkili bir şekilde, araya herhangi bir başka vasıta koymadan anlaşılacak ya da hissedilmektir.

Mehmet Akif İnan'ın Şiirlerinde Geleneğin Yeniden İnşası

Mehmet Akif İnan, şiirlerini İslâmi söylem tarzı etrafında şekillendirmiştir. Bu bağlamda divan edebiyatı geleneğinin tesiri altındaki şair, şekil bakımından divan edebiyatı nazım birimi olan beyti ve yine bu edebiyatın nazım şekillerini kullanırken, bu mısralarda saf Türkçe söyleyişi ve hece veznini tercih etmiştir. Şair “şeklen klâsik ve geleneksel şiire bağlı olsa da öz olarak İslâmi duyarlılıkla yeni ve çağdaş şiirler üretebilmiştir. İnan, bir nev'i geleneksel kültürümüzden hareketle, yani, şiir köklerimize bağlı kalarak, modern şiir damarları üretebilme işini başaran nadir

şairlerimizden biridir.” (Maraş, 2004: 52) Onun geleneği yeniden inşa etmesindeki en önemli pay ise divan edebiyatındaki sembolleri, modern şiir içerisinde yeniden yorumlamasıdır.

Ahmet Kabaklı, onun divan edebiyatı ile alakası hususunda şunları söylemiştir: “Divan edebiyatına hayran olan ve bu şiirin bütünüyle ‘İslâmî’ timsal ve mecazlardan, İslâmî düşünce, inanç ve iman unsurlarından oluştuğunu ısrarla belirten Akif İnan, özellikle bu düşüncesine uygun şiirler yazarak ‘Yeni İslâmî Akım’ ile Divan edebiyatımız arasında bağlar kurmaya çalışmıştır.” (Kabaklı, 2008: 718) Kabaklı ayrıca onun, divan edebiyatına halk edebiyatının şekil ve muhtevasını da katarak beyit birimine dayalı şiirler yazdığını; bu şiirlerin vezinli hissi vermesine rağmen kafiye önem vermeyen manzumeler olduğunu; geleneğe dayalı bol kelimeli güzel bir dile sahip olduklarını söylemektedir (Kabaklı, 2008: 718). “İnan’ın şiirindeki ‘ses’, Türk Dilinin en iyi ifadesini türkû formunda bulan, sözcüklerin seçimi ve yan yana getirilişiyle oluşan sestir. Bu ses anlamı dille imgeleştirir.” (Soylu, 2000: 97) Bir bakıma onun şiirlerinde biçim ve içerik birbiriyle ahenk içerisinde yer almıştır.

Divan şiirinde çeşitli benzetmeler ile kullanılan mazmunlardan bir tanesi sevgilinin saçlarıdır. Saç “Divân şiirinde en çok kullanılan güzellik unsuru sayılabilir. Mû, gîsû, zülf gibi adlar altında ve birçok yönden ele alınan saç, sayısız teşbîh ve mecâzlara konu olmuştur. Şekli, kokusu, rengi vs. yönlerden birçok beyte anlam verir.” (Pala, 2000: 336) Akif İnan’ın, “Akşam” adlı şiirinde sevgilinin saçlarını anlatırken kullandığı benzetmeye bakıldığında ise, şu şekilde bir söyleyişle karşılaşılır:

“Saçların en derin bir gökyüzüdür

Varamaz ellerin merdivenleri” (İnan, 1993: 26)

Şair bu dizelerde sevgilinin saçlarını gökyüzüne benzetmektedir. Gökyüzü mavidir ancak geceleyin siyaha yakın, koyu bir renk alır. Akif İnan’ın şiirinde sevgilinin saçları, siyahlık bakımından gökyüzüne benzetilebileceği gibi, gökyüzünün

sonsuzluk ve derinlik özelliği bakımından sevgiliye ulaşmanın zorluğunu da ifade ettiği düşünülebilir. Çünkü, ikinci dizeden de anlaşıldığına göre, sevgilinin saçlarına dokunduğu hayal edilen eller, gökyüzüne benzetilmiş olan bu saçlara ulaşmak için kullanılan bir merdiven konumundadır. Ve bu merdivenler, ne kadar gayret gösterilse de, o gökyüzüne, yani saçlara ulaşamamaktadır.

Akif İnan bu mısralarla edebiyat geleneği arasında kurduğu bağ hususunda şunları söylemektedir: “Saç, malum. Derin gökyüzüne benzetiliyor. El, bir merdivene benzetiliyor. Yalnız o kadarla kalmıyor ama... Şimdi bu beyitte, Divan Edebiyatı'nda görmüş olduğumuz birçok edebî sanatın veya bazı beyitlerinde birçok edebî sanatın aynıyla kullanıldığını gayet müşahhas olarak görürsünüz. ‘Leff ü neşr’ler ‘telmiḥ’ler ‘teşbih’ler hepsi vardır. ‘Tevriye’ler vardır. İşte, buradaki ‘el’ tevriyeli olarak kullanılmıştır.” (İnan, 2016b: 238). Şair, bu benzetmeleri yaparken kullandığı edebî sanatlar vesilesiyle de, modern şiiri ve edebiyat geleneğini aynı dizelerde buluşturmaktadır.

Yine aynı şiirin bir başka beytinde şair, bulutları sedefe benzetmekte, sevgilinin yüzünün de bu sedefin (bulutların) içinde gömülü olduğunu düşünmektedir:

“Bulutlara gömülü sedeften yüzün

Dünyanı kuşatmış destansı hüznün” (İnan, 1993: 27)

Sedef, içinde inci oluşan bir çeşit deniz canlısıdır. Yani inci, sedefin içinde saklıdır. Bu durumda yukarıdaki beyitte geçen sedef, sevgilinin yüzünü saklayan, onun şaire görünmesini engelleyen bir işleve sahiptir. Bu vesileyle sevgilinin yüzünün ise inciye benzetildiği düşünülebilir. Şairin, sevgilinin yüzünü (inciye) görmesini engelleyen ise gökyüzünü saran bulutlar (sedef)'dir. Beytin ikinci dizesine göre bu engel, yani sedef; şairin sevgiliden ayrı düşmenin hüznüyle döktüğü gözyaşısıdır. Zaten bulut-yağmur ve sedef-inci arasında da bir ilgi vardır. Sedef “Nisan ayında (18 Nisan) denizin yüzüne veya sahile çıkarak ağzını açar ve yağmur tanesini yutarmış. İşte bu yağmur tanesi daha sonra inciye dönüşürmüş.” (Pala, 2000: 337) Sedefin içindeki

incinin oluşmasına imkân veren yağmur gibi, şairin gönlündeki aşkı her daim hissetmesine yarayan da sevgilinin yüzünü görmek için döktüğü gözyaşındır.

Şairin “saç” sembolünü kullandığı başka bir şiiri de “Darağacı” adlı manzumedir. Divan edebiyatında sevgilinin saçları darağacına benzetilir. “Âşığın gönlü sevgilinin saçları arasında yurt edinmiştir. Onun her bir tel saç ucunda bir âşığın gönlü asılıdır.” (Pala, 2000: 153) Ancak divan şiirinde sevgilinin darağacı olan saçlarına asılı duranlar âşıkların gönülleriye, Akif İnan’ın şiirinde sevgilinin saçları, âşığın aklının darağacıdır. Bu şiirde “saç” şu ifadelerle anlatılmaktadır:

“Saçların aklımın darağacıdır

Saçların ki çeken sona sonsuza” (İnan, 1993: 32)

Şair, tıpkı darağacının insanı ölümün sonsuzluğuna sürükleyen bir vasıta olması gibi, sevgilinin saçlarını da darağacına benzeterek, bu saçların, âşığın aklını başından aldığını, onu bu dünyadan öte bir âleme götürdüğünü söylemektedir. Bu saçlar öyle bir darağacıdır ki, ona kapılanı sona ve sonsuza, yani bir bilinmezliğin içine doğru çekmektedir. Âşık, sevgilinin saçlarını hatırına getirdiği vakit, adeta aklını kaybetmektedir.

Sevgilinin, âşığın aklını başından alması hadisesi, divan şiirinde âşığın, “deli” olarak da nitelendirilmesine neden olmuştur. “Delinin ne yaptığını bilmiyor oluşu da âşığın haline uygun düşer. Âşığın delirmesi için birçok neden bulunabilir. Divâne, mecnûn, şeydâ, şûrîde, vâlih gibi eşanlamlıları da kullanılan deli, yaptığı işin sonucunu düşünemez.” (Pala, 2000: 102-103) Akif İnan’ın şiirinde de âşığın, sevgilinin saçlarını düşünmesinin bile, aklını başından almaya yettiği görülmektedir.

Şairin “Zaman” adlı şiirinde âşığın, içinde bulunduğu aşkın tesiriyle bir suskunluk hâli içerisine girmesini şu sözlerle dile getirdiği görülmektedir:

“En iyi anlatış artık susmaktır

Anladım bunu ben seni bilince” (İnan, 1993: 35)

Burada âşığın suskun durumu, tasavvuftaki “hamûş” hâlini hatırlatmaktadır. Bu hâl “Zaruret bulunmadıkça konuşmamak, ihtiyaçtan fazla laf etmemek. Dilin susması; dünya kelamı söylememesi, kalbin susması Mevlâ’dan başkasını düşünmemesi şeklinde olur” (Uludağ, 2012: 157) Buna göre varlığının özünü, yani yaratıcıyı aramak için yola düşen insan, derin bir suskunluk hâli içerisine girmektedir. Ancak bu öyle bir suskunluktur ki, söz konusu kişi, hem sözlerle hem de içindeki düşüncelerle yaratıcının varlığı dışındaki, geçici dünya hayatına ilişkin hiçbir şeyi anlamamaktadır.

Yine aynı şiirin şu beytinde ise “gölge” sembolü divan edebiyatı bağlamında yorumlanabilecek bir anlam içermektedir:

“İçimde bir sergi var portrelerin

Hayalim her yerde kavrır gölgeni” (İnan, 1993: 36)

Burada şair, sevgilinin hayaliyle o kadar iç içe yaşamaktadır ki, onun içerisindeki bu hayaller, adeta sevgilinin portrelerinin sergisi gibi durmaktadır. Aynı zamanda şairin hayalleri her yerde sevgilinin gölgesini bulabilmekte, yani âşık, her yerde ve zamanda sevgilinin hayalini kurabilmektedir. Buradaki “gölge” kelimesiyle de sevgilinin hayali kastedilmektedir.

Divan şiirinde ise “gölge” kavramı “sâye” ve “zıll” kelimeleriyle ifade edilmektedir. “Bu kelime divân şiirinde gerçek anlamı yanında bir de ‘himâye, lûtf, teveccüh’ anlamlarında kullanılır.” (Pala, 2000: 342) Sâye kelimesi tasavvufi manada ise “Öze göre kabuk mesabesinde olan hakikatin gölgesi” (Uludağ, 2012: 308) şeklinde bir anlamı ifade etmektedir. Akif İnan’ın şiirindeyse âşığın, sevgilinin hakiki varlığıyla değil de, özün ardındaki hayalle karşı karşıya olduğu görülmektedir. Âşık, gölgenin ardındaki hakiki varlığı bulmanın peşindedir, ama gölgeler (portrelerin sergisi) şairin yüreğini kuşatmış durumdadır. Bu durum, âşığın sevgilinin hayaliyle ve aşkıyla ne kadar iç içe olduğunu göstermektedir.

Akif İnan'ın bir başka beytinde ise sevgili, bakışları vesilesiyle mısralarda yer almaktadır:

“Gövdemi kurşunlar sererse yere

Kırgın bakışların değdi sanırım” (İnan, 1993: 41)

Şair bu dizelerde kırgın sevgilinin bakışlarının, onun ölümüne sebep olacağını ifade etmektedir. Yani şair, kendisi yüzünden sevgiliyi incitmekten korkmaktadır ve sevgilinin incinmesinin ona ölüm acısı gibi geldiğini belirtmektedir. Sevgili, bakışlarıyla divan edebiyatına da konu olmuştur. Ancak divan edebiyatında bu bakışlar, geleneği bir dönüşüm işlemine tabi tutan Akif İnan'dakinden farklı olarak “kâtil” olarak nitelendirilir. “Divân şiirinde sevgilinin kendisi, dudağı (zehir gibi sözleri ile), gözü ve gamzesi birer katil olarak nitelendirilir. Âşığın canını almakta bunlardan daha üstün yoktur.” (Pala, 2000: 233) Yani sevgili, gözüyle ve bakışıyla bile âşığın ölümüne sebep olabilmektedir. Bunda sevgilinin nazlı, alaycı, zalim, büyüleyici, yaralayıcı gibi özelliklere sahip olması da etkilidir.

Buraya kadar alınan mısralarda görüldüğü gibi, Akif İnan, şiirlerinde edebiyat geleneğinin de tesiriyle aşk konusunu işlemiştir. Ancak divan edebiyatının en başta gelen konularından birini işlerken, gerek bu duygunun dile getirilişine, gerekse âşığın ve sevgilinin durumuna dair bu ifadelere yeni birtakım özellikler katmıştır. “İnan'ın şiirlerinde samimi bir aşk, ‘yeni imajlara ulaşabilmek için sarf edilen’ bir emek vardır.” (Karataş, 2004: 108)

İnan, bu duyguyu yeni birtakım hususiyetler eşliğinde işlerken, biçim manasında hem gelenekten faydalanmış, hem de eskinin içerisinde millî olanı kullanarak bir fark yaratmıştır. Yani klasik edebiyatın nazım birimi olan beyit'i kullanırken, bu şiirlerini hece vezniyle yazmış, böylece geleneği biçim boyutuyla da yeniden inşa etmiştir. Biçimsel manadaki bu farklı tarz, kullandığı yeni imajlarla bir araya geldiğinde modern Türk şiirinin gelişimine yeni bir soluk getirmiştir.

Rasim Özdenören, Akif İnan'ın şiirlerinin hem biçimdeki klasik tarza bağlı kalması, hem de bilinen temaları ele almasına rağmen Türk şiirinde bir yenilik ifade etmesini, hemen hemen bütün şiirlerinde kullanılan yeni imajlarla açıklamaktadır. Ayrıca bu şiirlerde yeni imajlara ulaşabilmek için sarf edilen emek de bu durumun açıklaması içerisine girmektedir (Özdenören, 2009: 215).

Akif İnan, "Edebiyat öğretmeni olması dolayısıyla mesleğinden de gelen bir bilgi birikimiyle geleneğe bağlı ama onu tekrar etmeyen, yenileyen, çağının duyarlık ve estetiğine de yaslanan şiirler yazdı. Beslenme kaynakları itibarıyla hem biçim hem de muhteva olarak daha çok yaslandığı Divan şiirinin ikliminde ürünler verdi." (Özçelik, 2000: 29)

Akif İnan'ın bıraktığı bu eserler, edebiyatın ve dolayısıyla da sanatın, geçmişten bağımsız düşünülemeyeceğini, ya da bir başka ifadeyle gelenek olmadan yeniliğin de sağlam ve etkili bir şekilde halkın zihninde, sonrasında da kültür ve medeniyetin bünyesinde tutunamayacağını anlatan ölümsüz örneklerdir.

SONUÇ

Medeniyet ya da bir başka ifadeyle uygarlık terimi, toplumların dilleri, inanışları, gelenekleri, kültür ve edebiyatları gibi onları dünya üzerinde kalıcı kılacak özellikleri içeren kapsamlı bir kavramdır. Mehmet Akif İnan, bir fikir adamı ve yazar olarak bu kavram üzerine düşüncelerini ifade etmiş, eserlerini, inandığı fikirler doğrultusunda meydana getirmiştir.

Akif İnan, Türk kültürünün şekillenmesinde ve gelişmesinde İslâm medeniyetinin belirleyici bir role sahip olduğunu düşünmektedir. Böylece edebiyatın, medeniyetin oluşumunda ve gelişiminde payı olduğunu savunmakta ve Türklerin bu medeniyetle tanışmasından sonra oluşturdukları divan edebiyatının da, edebî manada bir gelenek teşkil ettiğini söylemektedir.

Bu doğrultuda, yazarlığı vesilesiyle söz konusu düşüncelerini ifade ettiği gibi, şair olarak da bu edebiyat geleneğinden, yani divan edebiyatından istifade etmiştir.

Ancak divan edebiyatının hayal sistemini ve sembollerini tamamıyla, olduğu gibi manzumelerine aktarmamış, divan şiirinde de işlenen bir hayali bazen farklı bir sembolle ifade etmiş, bazen de divan edebiyatındaki bir sembole farklı bir mana yüklemiştir. Ayrıca onun bu şiirlerini hece vezniyle yazması ve halk edebiyatının türkü formuna benzer manzumeler meydana getirmesi, geleneğin içerisine millî olanı yerleştirdiğini göstermektedir.

Mehmet Akif İnan, şiirlerinde kullandığı yeni imajlarla, biçimsel birtakım farklılıklarla, işlediği konuya getirdiği yeni bakış açılarıyla geleneği bir dönüşüm ve gelişim işlemine tabi tutmuş, eskinin içinde eskimeyeni ölümsüz kılmıştır.

KAYNAKLAR

- Erbay, E. (Ocak 2015), "Samimi Hislerin Utangaç Şairi: Akif İnan", *Yedi İklim Dergisi*, 298: 97-99.
- Haksal, A.H. (Ocak 2015), "Akif İnan'ın Poetikası", *Yedi İklim Dergisi*, 298: 9-25.
- İnan, M.A. (1985), *Din ve Uygarlık*, İstanbul: Akabe Yayınları.
- İnan, M.A. (2016a), *Edebiyat ve Medeniyet Üzerine* (5.b.), (Haz. H. Yıldırım), Ankara: Eğitim Bir-Sen Yayınları.
- İnan, M.A. (2016b), *Edebiyat, Kültür ve Sanata Dair* (5.b.), (Haz. H. Yıldırım), Ankara: Eğitim Bir-Sen Yayınları.
- İnan, M.A. (1993), *Hicret* (2.b.), İstanbul: Yediiklim Yayınları.
- Kabaklı, A. (2008), *Türk Edebiyatı IV* (14.b.), İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.
- Karataş, T. (2004), "Akif İnan'ın Şiiri", (Haz. T.Koç, A.Dursun, M.Sungur, M.Akdeniz, İ.Hatunoğlu), *Medeniyetin Burçları*, Memur-Sen Kayseri Şubesi: Kayseri, ss.99-111.
- Maraş, M.A. (2004), "İslami Duyarlıklı Şiir Akımı ve M. Akif İnan'ın Şiiri", (Haz. T.Koç, A.Dursun, M.Sungur, M.Akdeniz, İ.Hatunoğlu), *Medeniyetin Burçları*, Memur-Sen Kayseri Şubesi: Kayseri, ss.51-53.
- Özçelik, M. (Mart 2000), "Uygarlık Savaşçısı Bir Şair: M. Akif İnan", *Yedi İklim Dergisi*, 120: 29-31.
- Özdenören, R. (2009), *Ruhun Malzemeleri* (4.b.), İstanbul: İz Yayıncılık.
- Pala, İ. (2000), *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü* (7.b.), İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Soylu, K. (2000), "Gelenekle Bağlarını Koparmamış Bir Şair: Akif İnan", (Haz. N.Öztürk, M.Ç.Baydar, M.Mete, İ.Hacıfettahoğlu, M.A.Maraş), *Mehmet Akif İnan Kitabı*, Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği, ss.92-99.
- Türkçe Sözlük*, (1998), (Haz. İ. Parlatır, N. Gözaydın, H. Zülfikar, B. Tezcan Aksu, S. Türkmen, Y. Yılmaz), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Uludağ, S. (2012), *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.